

Sæt historier på værdierne

af Dorte Futtrup

Kronik i Morgenavisen Jyllandsposten, den 7. juli, 2000

Værdier, etik, identitet og fortælling er begreber, som præger den offentlige debat indenfor uddannelse, kultur, politiske partier, organisationer og erhvervsliv. Men er værdier og fortælling sider af samme sag og ligeså vigtig for mennesket som opfyldelsen af behovet for føde, sex og kærlighed? Det mener kronikøren, som er fortæller og lærer på Danmarks Biblioteksskole.

Hvor er det dejligt at få fortalt historier! sagde en midaldrende herre til mig efter en aften med mundtlig fortælling på et bibliotek i en større provinsby. Hvorfor er det mon så dejligt? ville jeg vide. Jo, sagde han, det er fordi, jeg bliver så fascineret, nærmest forført, at jeg glemmer mig selv.

Der var engang Forventningens sus går gennem tilhørerne – både børn og voksne. Vi går sammen ind i et tidløst univers, hvor alt kan ske. Fortid, nutid og fremtid i én blanding, vi er i en fiktiv verden. Fortæller og lyttere indgår en form for kontrakt, som netop handler om viljen til at lade sig fascinere, forføre, forløse, forvandle af det fortalte. Der er tale om et grundlæggende behov for en god historie – et narrativt begær.

Vi fortæller for at få form på verden. I dagligdagen er vi alle fortællere, når vi beretter om vore oplevelser og tildragelser til familie, venner, arbejdskolleger. Orkanen over Danmark i december gav anledning til mængder af mundtlige fortællinger – ikke blot blandt mennesker, som i forvejen havde relationer til hinanden, men også blandt mange andre, som oplevede nød, ulykke og evakuering. Ved at fortælle skaber vi sammenhæng, mening og fællesskab. Ved at fortælle kan vi kæde et fragmentarisk liv sammen.

Når vi skal samle de påvirkninger, vi udsættes for, til meningsfulde helheder, må vi bruge alle vore sanser. Ikke blot hvad vi hører og ser, men også det vi lugter, smager og føler. Hvis ikke vi formår at sammenkæde og fortælle vort liv for os selv og andre, bliver vi forvirrede, rodløse og stressede. Vores evne til at fortælle, den narrative evne, er helt grundlæggende for vores personlighed og identitetsfølelse.

En 10-årig pige udbrød engang efter én af mine fortællinger: Jeg kunne se det hele for mig – alt det du fortalte var inde i stearinlysene. Det er som om det er mere virkeligt, når det fortælles!

En 84-årig kvinde sagde ved en anden lejlighed: Undskyld jeg blev fraværende midt i din fortælling, men pludselig sad jeg på skødet af min bedstefar. Der er ingen, der har fortalt mig historier siden jeg var en lille pige. I begge udsagn spores, at her har lytteren erkendt noget væsentligt – noget, der har værdi i netop hendes liv.

Værdier er et begreb, som præger den offentlige debat indenfor uddannelses- og kulturpolitik. Men også erhvervsliv, organisationer og de politiske partier er optaget af værditænkning og betydningen af at kunne fortælle en god historie.

Undervisningsminister Margrethe Vestager har for nylig udsendt debatoplægget Værdier i virkeligheden, hvor ministeren giver sit bud på, hvilke værdier der bør være grundlæggende i al uddannelse. Lærere og undervisere på alle niveauer i uddannelsessystemet skal træde i karakter og i ord og handling vise eleverne, at alt ikke er lige godt. Skolen skal altså være modvægt til værdirelativisme og holdningsanarki. Ministeren opfordrer til en diskussion af, hvilke grundlæggende værdier – nye som gamle – den enkelte skole skal bygge på i skabelsen af hele dannelsens og uddannelsens rum. Men hvordan sikrer vi os fælles værdier, hvis hver offentlig institution formulerer deres eget værdigrundlag og deres egen praksis?

Kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen fremsatte Den Børnekulturpolitiske Redegørelse i efteråret 1999. Her betones vigtigheden af, at børn møder voksne, som kan delagtiggøre dem i den fælles kulturarv og kulturelle mangfoldighed. Børn skal føle, at de er del af et fællesskab og en større helhed. Kulturinstitutioner skal give børn et fundament af værdier, fortællinger og drømme, som er forudsætningen for at udvikle dem til åbne, stærke børn og senere myndige voksne. Et Kulturråd for Børn er nedsat under Kulturministeriet med direktør Lars Kolind som formand. Over en fireårig periode skal rådet gennemføre væsentlige elementer i det nye program Børn og Kultur. Endvidere er en række regionale børnekulturkonsulenter blevet udpeget til opgaven.

Jeg ser den mundtlige fortælling som et middel til opfyldelse af flere af de mål, som undervisningsministeren og kulturministeren sætter på dagsordenen. Fortælling har både noget kulturbærende og kulturskabende i sig. Når vi mødes i fortællingen, løftes vi ud af vort eget og ind i et fælles afsæt og et fælles værdisæt. Vi indoptager de samme historier i vort sind: Myter, sagn og folkeeventyr, bibelhistorie og Danmarkshistorie. Salmer, sange, rim og remser, skønlitteratur (tidligere tiders kanon) og vor egen familiemytologi giver også en væsentlig ballast.

Vigtigheden af at kunne fortælle en god historie har man også opdaget andre steder i samfundet. Fremtidsforskere mener ligefrem, at der er et marked for eventyr, drømme og historier. Erhvervsliv, organisationer og virksomheder har brug for fortællingen til at præcisere et værdigrundlag, skærpe korpsånd, udvikle strategier og firmaidentitet. Når en virksomhed skal sælge en materiel eller immateriel vare, er der bedre afsætning, når den bliver indpakket i en god historie. Et politisk parti sælger budskaber, visioner og sammenhænge ved at fortælle etisk forsvarlige og troværdige historier. Det er ikke nok at have et mål, det er også vigtigt at fortælle om vejen dertil. Alle ideologier lever af fortællinger. Derfor er fortælling en hermeneutisk disciplin, hvor budskaber kan fortolkes og formidles.

For et par år siden indledte jeg to konferencer for tillidsfolk fra Kvindeligt Arbejderforbund med mundtlig fortælling. Emnet for KAD's konferencer var "Den lærende organisation". Jeg fortalte et færøsk sagn, et dansk folkeeventyr og en grønlandsk myte – alle med let fortolkende og uddybende overgange. Hvorfor dog fortælling ved en konference med et sådant tema? Fordi disse historier – hver på sin måde – handler om: Værdier og ansvar for eget liv, forandring, viljen til at omstille sig og lære nyt, troen på egne evner, sorg og tab som livsvilkår. Udover en anderledes oplevelse fik deltagerne i billedlig og symbolsk form nogle brikker til handling i arbejdslivet og til deres egen livsforståelse.

Myter, sagn og folkeeventyr kan kaste lys over moderne problemstillinger som ledelsesformer og personaleudvikling, fordi de rummer en stor viden om menneskelig adfærd. Det er korte, knappe

fortællinger, hvor alle unødige beskrivelser er skåret væk, og de er finpudset gennem mange slægtled. De bærer en indre sandhed og rummer vore forfædres visdom, livserfaringer og menneskekundskab. Derfor kan vi som nutidsmennesker suge kraft, energi og forståelse for værdier og vor egen livssituation.

Hvorfor er der så stor interesse for mundtlig fortælling i disse år, at man næsten kan tale om fortællingens genfødsel? Det viser sig i Danmark og det øvrige Norden, men også i Europa, U.S.A. og den øvrige verden er interessen for storytelling blomstret op. Fortællekunsten er jo ingenlunde ny, for mennesker har fortalt til alle tider i alle kulturer. Ældre medborgere husker nok "mørkningen" eller "skumringstimen" fra deres barndom, hvor der blev sunget og fortalt.

Et bud – måske klichéfyldt – på den fornyede interesse kunne være, at moderne informationsteknologi, multimedier og virtuelle rum skaber en længsel efter noget basalt og autentisk. Der er et stort behov for at finde ind i noget, frem for at finde ud af noget. Mundtlig fortælling er ikke énvejs-kommunikation, men et levende møde mellem fortæller og lyttere uden andre hjælpemidler end ordet. Rummet fyldes af kropslig intensitet, sanselighed og nærvær. Der opstår et episk fællesskab mellem fortæller og publikum, hvor glæden ved roen og fordybelsen er mærkbar. Man kan få lov til at danne sine egne billeder, mærke sig selv, spejle og opklare sit liv i stærke, gådefulde fortællinger. Det er i fortællingen, vi bliver til og vi finder os selv.

I tilgift får vi, at flere generationer kan samles om den mundtlige fortælling. Vi er så vant til at tænke i aldersopdelinger og målgrupper. Men her kan alle være sammen i samtale og eftertanke: Børn, unge, voksne, bedsteforældre og børnebørn – på skole og bibliotek, i præstegård og foreningsliv, i virksomheder og organisationer, på kurser og konferencer.